Анна Чура,
Оломоуць, Чехія

АНАЛІЗ СТАРОСЛОВ'ЯНСЬКИХ ДЕФІНІЦІЙ ВОЄННОГО СТАТУСУ

Розвиток дефініцій на позначення воєнного статусу є одним із чинників розвитку політичної свідомості та культури ранніх слов'ян, тому виникає потреба детального аналізу походження цих дефініцій. Термінологічний аналіз «Slovník jazyka staroslověnského» засвідчує, що лексему ***воджь** у пам'ятках старослов'янської доби вживали в одному значенні – 'особи керівного соціального статусу' [2, с. 207]. Підтвердження цього заходимо в «Praxapostolus Slepčensis» – кириличній Книзі Нового Завіту, що датується XII ст. Там міститься таке речення: «оупъваѥши же сѥбѣ вожа быти слѣпымъ» (укр. «вихваляючись тим, що він, вождь, був сліпим»). У «Слов'янському Апостолі» «Praxapostolus Achridanus», а також у кириличній пам'ятці XII ст. «Praxapostolus Macedonicus (Strumicensis)» (укр. «Македонський Апостол») наявне таке речення: «абиє же нападє на нь тьма и мркь (мракь), и осезашє искашє вожда» (укр. «як на них нападе тьма і морок, і прозріють, коли побачать вождя»). У «Vita Constantini» (укр. «Житіє Костянтина») є фрагмент «ис тєбє бо изідєтъ воджъ», який перекладається українською «і станеш ти вождем». У «Glagolitica Iosephi Vajs (lectiones Veteris Test)» наявні такі приклади: «дажди заклинаниє моє w страшънѣмь имєни твоємь съвръшаємоу грозъноу бıъти вождю зълоуму» (укр. «дай клятву мою в страшному імені твоєму, яке допомагає бути грізному, сильному вождю»), «цѣлоуитє вса вожа ваша и вса с(ва)тъıа» (укр. «цілуйте всіх вождів ваших і всіх святих»).

Термін ***воєвода** (укр. «воєвода») позбавлений змісту божественного походження. Найчастіше вживається у контексті згадки про військових керівників, полководців, ченців або адміністративних намісників. Наприклад, у фрагменті з «Codex Suprastiensis» (укр. «Супрастинський рукопис») міститься речення «подобаашє бо варити воиноу воєвожда» (укр. «належно бо міняти воїнам воєводу»). Тут же наявна згадка про римського воєначальника Julius Agricola (укр. «Гней Юлій Агрікола») у фрагменті речення «Агриколаоу воєводѣ сштоу» (укр. «Агриколу воєначальником вважають»). Паралельно мова йде про ще одну історичну постать, царя іудеїв – Ірода Агріпу I. Він згадується у вислові «инъ воєвода имєнємь агрипа» (укр. «воєводи іменем Агріпа»). У літописі «Vita Constantini» (укр. «Житіє Костянтина») звертає на себе увагу речення «казарьскыи же воєвода съ вои шєдъ, оступи христіаньскыи градъ» (укр. «хозарський воєвода з воїнами прийшов і оточив християнське місто»).

Етимологічний словник української мови вказує на помітну розбіжність наукових тлумачень етимології терміна ***воєвода** [1, с. 415]. Однією із версій є теза про те, що це слово походить від іменника *vojinъ, що, як і лексема ***воджь**, походить від дієслова *voditi (укр. «водити»). Другий по-

гляд, хоч і вважається менш ймовірним, але все ж заслуговує наукового аналізу. Згідно з цією думкою, зазначене слово походить із давньоверхньонімецької мови і веде свої витоки від слова *herizogo (укр. «полководець»). Звертає на себе увагу те, що термін ***воєвода*** є достатньо частовживаним. Однак найпомітнішим є те, що ця лексема трапляється у найдавнішій пам'ятці слов'янського права IX ст. «Lex iudicialis de laicis» (укр. «Закон судний людям»), який ще називають «Судебник царя Константина» – болгарському церковному літописі, датованому 865 р., за княжіння царя Бориса.

Наступними термінами на позначення вищих посад релігійно-політичної влади середньовіччя, що доносять до нас давньослов'янські літописи, є тотожні слова ***тысѧщтьник*** (укр. «тисячник») і ***старѣшина*** (укр. «старшина»), близькі за значенням до терміна ***воєвода***. Вони також окреслювали вищі військові посади тогочасного суспільства. Різниця між ними полягає у військовому ранзі, що, ймовірно, прирівнюється до нинішніх звань генерала та полковника відповідно. Вказані терміни можна віднайти у таких манускриптах, як «Codexu Zographensis» (укр. «Зографське Євангеліє»), у пам'ятці XI ст. «Codex Marianus (tetra-evangelium)» (укр. «Маріїнське Євангеліє»), «Evangeliariu Ostromiri», (укр. «Остромирове Євангеліє»), а також у «Evangeliariu Assemani» (укр. «Асеманієве Євангеліє»). У цих пам'ятках наявне таке речення: «вєчєрѫ творѣашє кънѧземъ своимъ і тысѧщтьникомъ і старѣшинамъ галилѣскамъ». У перекладі українською мовою: «вечеряв із князем своїм, і тисячником, і старшинами галілейськими». В історичному контексті маються на увазі воїни-хрестоносці – воєначальники Єрусалимського королівства.

Таким чином, серед найбільш уживаних старослов'янських суспільно-політичних термінів воєнного статусу фіксуємо такі: ***воджь***, ***воєвода***, ***тысѧщтьник*** та ***старѣшина***. Аналіз старослов'янських термінів дає змогу описати військовий сегмент у суспільно-політичній картині старослов'янських часів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Редкол.: О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. – К. : Наук. думка, 1985. – Т. 2. – 575 с.
2. Slovník jazyka staroslověnského (Lexicon linguae palaeoslovenicae), I – VI, hl. red. J. Kurz, IV, hl. red. Z. Hauptová, Praha, 1966–1997.

Чура Анна Василівна, аспірантка філософського факультету університету Ф. Палацького в Оломоуці (Чехія).

Науковий керівник – *Мірослав Вепршек*, доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри богемістики університету імені Ф. Палацького в Оломоуці (Чехія).